

El consell d'Abdal·là Salomó al *Tirant lo Blanch* (cap. CXLIII) i la *Lletra de reials costums*.*

A Germà Colón i Amadeu J. Soberanas,
per llur generositat i constant ànim.

JAUME J. CHINER GIMENO

Al capítol CXLIII del *Tirant lo Blanch* —«Lo consell que Abdal·là Salomó donà a Tirant, capità»—, Joanot Martorell inserí, retocant-la lleugerament, una traducció de l'epístola llatina *Familiarum rerum*, XII, 2 de Petrarca. En la nostra opinió, aquest consell constitueix una de les pedres angulars en el discurs martorellià sobre la cavalleria, els bons cavallers i els dolents monarques,¹ que explica una afirmació seua força important des del punt de vista del rerefons ideològic del *Tirant*: «en tan alt grau excel·leix lo militar stament, que deuria ésser molt reverit si los cavallers observaren aquell segons la fi per què fonch instituyt e ordenat» (I, 5, 19-20).²

De les traduccions peninsulars de l'epístola petrarquiana, conservem una versió castellana independent i dues en la nostra llengua —conegudes amb el nom de *Lletra de reials costums*—, una mica diferents.³ La més arcaica de les catalanes, la trobem en un manuscrit conservat a la Biblioteca de Catalunya;⁴ l'altra, al manuscrit 7811 de la Biblioteca Nacional de Madrid.⁵

Moliné i Brasés, en un vell article on edità la *Lletra*, afirma que la primera referència sobre el manuscrit de la Biblioteca de Catalunya la féu J. Massó i Torrents.⁶ Aquest editor el descriu com un volum de «62 folis no numerats, de 187 x 133 m/m, escrits sobre

* Aquest treball s'inscriu en el projecte de recerca GV-3110/95 el qual es duu a terme al departament de Filologia Catalana de la Facultat de Filologia de la Universitat de València.

¹ Sobre aquest tema, vid. Chiner Gimeno, Jaume J., «Del rei ermità a l'emperador de Constantinoble: Monarquia versus cavalleria al *Tirant lo Blanch*», *XV Congreso Internacional de Historia de la Corona de Aragón (Jaca, septiembre 1993)*, I, vol. 3, pp. 319-333; Chiner Gimeno, Jaume J., «Reyes caballeros/Reyes de baraja: Monarquía versus caballería en el *Tirant lo Blanch*», *Jornadas sobre literatura de caballerías y orígenes de la novela (Univ. de Valencia, 18-20 diciembre de 1996)*. En premsa.

² El subratllat és nostre. Cite per l'edició del *Tirant lo Blanch* publicada a cura d'Albert G. Hauf i Vicent J. Escartí per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana l'any 1990. La numeració romana es refereix als capítols; tot seguit, en aràbics, la pàgina i, a continuació, les línies.

³ La traducció castellana del segle XV porta també el títol «Letra de reales costumbres» (Riquer, M. de, *Aproximació al Tirant lo Blanc*, Edicions dels Quaderns Crema, Barcelona, 1990, p. 185).

⁴ Va ser publicada per E. Moliné i Brasés, «La "Letra de reials custums" del Petrarca», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, I, 1907, pp. 345-351. El seu caràcter més arcaic, més conservador, respecte a l'altra és assenyalat per Germà Colón (Colón Domènech, G., «La llengua a l'època del Tirant» dins G. Colón-L. Peñarroja-C. Tarancón-A. Hau, *Literatura valenciana del segle XV: Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena*, Generalitat Valenciana, 1991, p. 21, nota 29).

⁵ Riquer, M. de, *op. cit.* pp. 255-256.

⁶ Moliné i Brasés, E., *op. cit.*, p. 345.

paper ab lletra del XV en segle, ab caplletres o capvives sobriament ornades y de color vermell, lo mateix que alguns epígrafs [...] des del verso del 49 fins al dels 62 s'hi troba aquesta versió catalana de la famosa carta del Petrarca al gran senescal del Rey Lluís de Nàpols».⁷

Segons Martí de Riquer,⁸ l'altra versió es troba en els folis 75r-82r del manuscrit 7811 de la Biblioteca Nacional de Madrid, un volum de 537 folis útils escrits per diverses mans de finals del segle XV i del XVI, que formen un conjunt miscel·lani de textos -la major part en català- sobre temes relacionats amb la cavalleria, principalment lletres de batalla i cartells de deseiximents. Hi són copiats diversos escrits relatius a Joanot Martorell i els seus familiars o que tenen una directa relació amb el *Tirant lo Blanch*; un fet que suggereix a l'acadèmic barceloní que «un dels fons que integraren aquesta compilació miscel·lània procedeix de papers que eren propietat de Joanot Martorell».⁹

Mentre que, en diverses investigacions i edicions sobre el *Tirant*, Riquer s'ha referit a la versió del manuscrit madrileny, des de l'edició de l'any 1907 tan sols Germà Colón -si les nostres informacions són correctes- s'ha ocupat de la traducció existent a la Biblioteca de Catalunya. Ho fem notar perquè creiem que cal tornar a editar el text publicat per Moliné ja que diverses paraules ens fan sospitar una dolenta transcripció del manuscrit.¹⁰ Fins que aquesta suposició nostra es concrete afirmativament o negativament, investigacions com la present tindran una certa provisionalitat.

Per a l'il·lustre acadèmic barceloní la dissertació d'Abdal·là Salomó, que ompli el capítol 143, no és «més que una mera transcripció d'una certa *Lletra de reials costums*, copiada al manuscrit de la Biblioteca Nacional que conté molts textos relatius a Martorell [...], i que és una traducció catalana de l'epístola llatina *Familiarum rerum*, XII, 2, de Petrarca».¹¹ Aquesta afirmació expressada l'any 1990 repeteix una opinió seua ja formulada en diverses ocasions com, per exemple, en l'edició de la traducció castellana del *Tirant*, quan en parlar de la *Lletra feta per Petrarca* del manuscrit 7811 diu que aquesta va ésser «copiada en el capítol 143 del Tirante»,¹² o, també, en la pàgina 84 de la seua edició del *Tirant lo Blanch* publicada per l'editorial barcelonina Ariel l'any 1982, dins la col·lecció «Clàssics Catalans Ariel».

Germà Colón ens parla sobre la *Lletra de reials costums* en la seua aportació al simposi sobre el *Tirant lo Blanch* celebrat a Barcelona el 20 de novembre de 1990.¹³ Si bé aquesta contribució científica va ser ampliada sota el títol «La llengua a l'època del Tirant» dins el llibre publicat conjuntament amb L. Peñarroja, el cardenal Tarancón i A. Hauf *Literatura valenciana del segle XV: Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena*,¹⁴ el contingut del

⁷ *Loc. cit.*

⁸ Riquer, M. de, *op. cit.* pp. 255-256

⁹ *Ibid.*, p. 256.

¹⁰ Aixó es pot desprendre de diverses transcripcions de Moliné, com les assenyalades en les nostres notes al text del capítol CXLIII del Tirant (142, 158, 375, 868, 1031, etc).

¹¹ Riquer, M. de, *op. cit.* p. 185.

¹² *Tirante el Blanco. Versión castellana impresa en Valladolid en 1511 de la obra de Joanot Martorell y Martí Joan de Galba*. Ed. Espasa-Calpe («Clásicos Castellanos»), vol. I, p. LVI, nota a peu de plana.

¹³ Colón Domènech, G., «Problemes lingüístics entorn del Tirant lo Blanch», dins *Actes del Symposium Tirant lo Blanc*, Ed. Quaderns Crema, Barcelona 1993, pp. 223-259. Vid. més concretament l'apartat «Aprofitament de l'epístola de Petrarca», pp. 238-244

¹⁴ Segons s'afirma en una nota al peu de la plana 9 del llibre de G. Colón et alii, *op. cit.*

seu comentari sobre la versió del text de l'humanista italià tan sols ofereix unes puntuals variacions gens significatives respecte al del simposi barceloní.¹⁵

En la nostra opinió, la breu exposició de Colón constitueix una esplèndida anàlisi difícilment millorable, fins al punt que subscriuim fil per randa el seu contingut. El catedràtic de Basilea assenyala:

les puntualitzacions de Martí de Riquer de l'any 1948 s'han de matisar i completar amb les dades que ens forneix el manuscrit 7811 de la BN de Madrid, més acostat al que degué tenir present Martorell (però no és el que ell va utilitzar). La casuística no és tant la substitució de tal arcaisme per tal innovació, per exemple la *costuma* per *lo costum* o *gitar* per *llançar*, sinó que sovint hi ha tot un feix de propensions estilístiques, voluntat retòrica de no repetir, etc. que hi juguen un paper decisiu. No és exacte que *nívol* femení siga desallotjat pel masculí car, si el model de la BC editat per Moliné i Brasés porta «gitades núvols» (AIEC, I, p. 347, ratlla 34), el de Madrid duu ja «gitats tots núvols», i BC també té el lexema en masculí (*ibidem*, p. 350.6); si algun cop *costum* (e *coratge*) reemplaça *costuma* (*ibidem*, p. 348.19-20: «custumes e coratge»), ja BN deia «costums e coratge»; i quan BC posa *les costums* (*ibidem*, p. 351.14) al *Tirant* hi ha *les costumes*. M'he fet unes llistes de correspondències a tres columnes i trec la impressió d'un constant va-i-ve en la tria de solucions: el joc estilístic que hom hi observa és tan embolicat com apassionant. En més d'un cas la lliçó de la *Lletra* replanteja problemes textuals: allà on el Tirant diu «torna en encontre de guerra» ha estat canviat a les edicions modernes i s'ha preferit la lectura «torna en encontrada guerra» de BC (p.348.5-6), però BN ofereix idènticament: «torna en encontre de guerra» i això fa sentir.¹⁶

No crec que hom pugui dir tantes coses sobre un text amb tant encert i bon seny en menor extensió.

En aquest petit debat sobre la relació entre el capítol CXLIII del *Tirant*, el manuscrit 7811 i el de la Biblioteca de Catalunya, si bé ja hem mostrat l'acord amb l'opinió de Colón, intentarem proporcionar al lector unes dades objectives en editar el text de l'esmentat capítol amb les variants observades respecte al text dels manuscrits. Malgrat el nostre desig, no hem pogut consultar directament cap d'ells i, per això, hem fet servir l'edició de Moliné -a desgrat de la nostra suposició expressada més amunt- i unes fotocòpies del manuscrit madrileny.

Deixant a banda les paraules o frases existents a la novel·la que no figuren als manuscrits i que també assenyalarem, publiquem a continuació el text del consell d'Abdal·là amb 1016 notes, les quals podem agrupar de la següent manera: En 224 ocasions (22,047%) els dos manuscrits presenten variants idèntiques respecte al *Tirant*;¹⁷ en 215

¹⁵ En la relació de convergències i discrepàncies publicada en «La llengua a l'època del Tirant» -p. 22- no figura, quan sí que ho fa en el text publicat al simposi barceloní -p.240- la fila: «mal de virtut 25 mall de veritat mal de veritat 26 (Moliné, p. 347)». Així mateix, mentre a la columna corresponent al manuscrit de la Biblioteca de Catalunya de l'esmentada pàgina 22 apareix "*custum I*", a la pàgina 241 de l'article barceloní figura "*costum I*".

Gairebé amb tota seguretat, aquestes dues variacions són producte d'errades d'impremta.

¹⁶ Colón Domènech, G., «La llengua a l'època del Tirant» *art. cit.*, p. 21.

¹⁷ Algunes són fruit de l'adaptació per Martorell del text petrarquíu a la situació i personatges de la seua novel·la (Vid. notes 18, 43, 62, 283, etc)

(21,161%), ambdues discrepàncies no coincideixen entre si; 450 notes (44,291%) ens informen que el capítol 143 tan sols presenta discrepàncies amb el text editat per Moliné i no respecte al manuscrit de la Biblioteca Nacional de Madrid, mentre que 127 (12,5%) es refereixen al cas contrari. Tot plegat, el text de la Biblioteca de Catalunya presenta variants respecte al *Tirant* en 889 de les nostres notes, mentre que el del manuscrit 7811 ho fa tan sols en 566.

Si ens fixem ara en els afegitons -paraules i frases- presents en el capítol CXLIII del *Tirant* respecte als texts dels dos manuscrits, veurem que són molt escasses les «addicions» que es troben exclusivament al text de la Biblioteca de Catalunya. En canvi, la majoria d'elles figuren a la versió de l'epístola de Petrarca copiada al manuscrit madrileny, fins i tot - i això és molt important- frases senceres o grups de paraules com els següents:

- no havent adversari contra lo qual la virtut agués
- e les honors no muden les costumes ni'l coratge, mas mostren-ho
- sinó [...], poch a poch, axí
- e disimulant, callà
- sa lahor per fets la deu mostrar e no de paraula. No menace
- encara perdonant pot castigar
- en lo menjar, nodriment; en los convits, temprança; e[n] lo parlar, suavitat; en la reprenció, caritat
- de dons que pereixen
- solament quart altament les coses eternalis,
- e sia solícit e fervent demanador, [...] dels exemples dels antichs e
- e dos mília àvols fembres

Si a aquestos fets afegim el «feix de propensons estilístiques, voluntat retòrica de no repetir, etc» assenyalades per Colón, podem afirmar, pensem, que, si bé és molt possible -com diu el catedràtic de Basilea- que no siga la versió existent al manuscrit 7811 la que va utilitzar Martorell, és indubtable que és, i en un molt alt grau, la més acostada al text de l'esmentat capítol del *Tirant*.

CAPITOL CXLIII*

Lo consell que Abdal-là Salomó donà a Tirant, capità

«[D]ÉU ÉS GRAN, DÉU ÉS GRAN, DÉU ÉS SOBRE TOTES COSES. E AQUELL DEU ÉSSER AMAT E TEMUT SENS NEGUNA ERROR NI FICTIÓ. EGREGI CAPITÀ E CAVALLER INVENCIBLE, NO T'ADMIRÉS DE MI COM TINGUA SENYAL DE CRESTIÀ, CO ÉS DOS BONS QUARTÉS DE VOSALTRES, CAR MON PARE FON MORO E LA MIA MARE FON DE LA GENERACIÓ VOSTRA, E DE AQUESTA PART ME VE AMAR-VOS. Magnànim capità¹⁸, ya¹⁹ veig que a la fi la fe venç infidelitat²⁰, e liberalitat²¹ venç avarícia²², e LA humilitat A LA supèrbia, hoy²³ fa loch a caritat e desesperació a sperança²⁴. E sots²⁵ lo mal[ ] de virtut²⁶ trencada²⁷ és la perseverança²⁸ DE falsa²⁹ e dura obstinació³⁰ dels contrastants³¹ a ta intenció. Immortal batailla és³² entre enveja³³ e glòria E entre maldat³⁴ e³⁵ virtut. Emperò gràcies sien fetes e n'Aquell³⁶ qui és senyor de virtut e rey de glòria, que a³⁷ present, vençuda la part de tot mala, la PART totalment bona ha³⁸ triümpfat³⁹, jatsia sovint⁴⁰ vejam lo contrari. Ara-s veu⁴¹ que l'altea⁴² de la majestat imperial⁴³, confusa tota enveja⁴⁴, cobrarà⁴⁵ les honors⁴⁶ de què era desposehít⁴⁷. E los peccadors o⁴⁸ contrastadors⁴⁹, vehent-ho⁵⁰ se⁵¹ dolran⁵² e, ab ira cruel⁵³, mostraran⁵⁴ la⁵⁵ intrínseca⁵⁶ furor ab strenyiment⁵⁷ de LLURS⁵⁸ dents per⁵⁹ magrea⁶⁰ de visceral corrompiment. E tu⁶¹, capità valentíssim⁶² E poderós, més⁶³ clar E RESPLANDENT e⁶⁴ reposat⁶⁵ que en LO passat temps⁶⁶ TOTS LOS ALTRES stats⁶⁷ NO SÓN, en la imperial⁶⁸ cadira FARÀS TORNAR L'ALT EMPERADOR, gitaràs⁶⁹ TOTS núvols de tristor e DE pluja⁷⁰ de làgremes⁷¹ E esclariaràs⁷² TOTA LA GRÈCIA; E SUBJUGANT AB LA TUA GRAN VIRTUT la nostra partida de lengua morisca⁷³, D'ON SERÀS MEREIXEDOR DE PORTAR corona d'estel-les⁷⁴, CAR PER TU SERÀ restituhida⁷⁵ a l'imperi⁷⁶ la pau que li era tolta e als pobles lo desijat repòs⁷⁷. Per hon de tu serà manifest al món lo teu⁷⁸ notori enginy⁷⁹, segons⁸⁰ has⁸¹ fet en lo passat e tant més⁸² en lo⁸³ present, COM quant de major lahor⁸⁴ és justament e temprada regir un⁸⁵ regne⁸⁶ que guanyar e aconseguir-lo⁸⁷ benaventuradament⁸⁸.

«Certes⁸⁹, ara és temps que culles⁹⁰ E REPLEGUES ENSEMPES totes les virtuoses⁹¹ forces de ton coratge, e que-t prepares⁹² a grans e infinits negocis, si EN tu ha⁹³ res de real⁹⁴ costum. Tots⁹⁵ tos passats treballs són no res si leixes⁹⁶ los molts que⁹⁷ encara te resten a passar⁹⁸. La tua gran glòria requer⁹⁹ en ton¹⁰⁰ ésser dreiturera¹⁰¹ la tua mà. Ja havem vist¹⁰² com altament e gloriosa¹⁰³ has¹⁰⁴ batallat contra la fortuna adversa, e coneixem-te¹⁰⁵ vençedor; mas guarda't¹⁰⁶, que sovent¹⁰⁷ la fortuna, encara que sia vençuda, retorna pus mansa en son sguart¹⁰⁸, e pus suau, quasi resplendent¹⁰⁹ ab elm¹¹⁰ o cuberta deaurada¹¹¹. Tu has vençuda¹¹² la adversa; guarda't¹¹³ ara, car la pròspera torna a¹¹⁴ encontre¹¹⁵ DE guerra. GUERRA NULL TEMPS NO PROCEHEIX DE AMOR, NE HOY NO PROCEHEIX DE AMOR NE DE CARITAT. AMOR PROCEHEIX DE LA GLÒRIA DEL COR MUNDANAL E ETERNAL. E no-t penses¹¹⁶ que per ço com ha mudat armes te sia benigne ne¹¹⁷ PUS FLACH, ans te serà bé¹¹⁸ mester que t'abilles¹¹⁹ de novelles armes, e no-t penses¹²⁰ haver menys¹²¹ a fer¹²² per ço com lo¹²³ enemich¹²⁴ és pus blan¹²⁵ e pus suau, ans sies cert que la guerra és pus enganosa¹²⁶ com¹²⁷ la crehença és ab legots¹²⁸ o AB affabilitats¹²⁹ combatuda en lo¹³⁰ stret¹³¹ de la fortuna adversa.

«Avem¹³² vist com altament te¹³³ est portat¹³⁴ EN ÚTIL DE LA COSA PÚBLICA Ara veurem com te comportaràs¹³⁵ en la plenitut¹³⁶ de la fortuna pròspera, car molts en tribulacions e lochs strets¹³⁷

* Les lletres i paraules presents al *Tirant* (1490) que no figuren en el manuscrit de la Biblioteca de Catalunya (BC) apareixen en versaletes, mentre que ho fan en subrallat en el cas del text de la Biblioteca Nacional de Madrid (BN). Quan aquesta circumstància es presenta en ambdós manuscrits, combinem aquestes «marques» tipogràfiques. No hem considerat com una diferència el ball de majúscules i minúscules existent entre els manuscrits i l'edició del *Tirant lo Blanch* (Ex: regne /Regne; romans/Romans) així com l'alternança i/j (Ex: haja/haia). A la transcripció publicada per Moliné, a vegades figuren paraules entre parèntesis les quals, si bé no ho diu l'editor, pensem que són afegitons seus per tal de fer més intel·ligible el text i, per tant, no les hem pres en consideració. L'edició del *Tirant lo Blanch* que hem fet servir és la publicada a cura d'Albert G. Hauf i Vicent J. Escartí citada en nota 2.

han¹³⁸ resistit¹³⁹ sens causa¹⁴⁰; e molts qui foren en llurs¹⁴¹ adversitats forts, foren per la fortuna pròspera enderrocats¹⁴². Anibal fon vençedor en la batailla¹⁴³ de Cannas¹⁴⁴. Aprés que¹⁴⁵ agué¹⁴⁶ exivernat¹⁴⁷ en Càpua ab¹⁴⁸ menjars¹⁴⁹ delicats, DELITÀS EN¹⁵⁰ dormir, reposant¹⁵¹ en¹⁵² banys plausents¹⁵³; PER oçi¹⁵⁴ e luxúria¹⁵⁵ fon¹⁵⁶ vençut en LA batailla¹⁵⁷ per Marcell¹⁵⁸. E axí, la ardor del¹⁵⁹ gel¹⁶⁰ del riu de Trèbia¹⁶¹, hon primer havia aguda¹⁶² victòria en Lombardia, fon apaguada¹⁶³ en¹⁶⁴ Càpua per la calor dels banys¹⁶⁵ e altres delits. E sovint¹⁶⁶ és la pau pus perillosa¹⁶⁷ que la guerra, car¹⁶⁸ a molts virtuosos ha¹⁶⁹ nogut, NO HAVENT ADVERSARI CONTRA LO QUAL LA VIRTUT AGUÉS¹⁷⁰ exercici, la qual se¹⁷¹ és per oçi¹⁷² e repòs amaguada¹⁷³ E a veguades¹⁷⁴ del tot perduda o aflaquida¹⁷⁵, per tal com en loch de¹⁷⁶ l'adversari, per lo qual LA virtut se mostrara¹⁷⁷ e s'esforçara¹⁷⁸, an¹⁷⁹ succehíts¹⁸⁰ delicaments¹⁸¹. E a veritat, no pot ésser¹⁸² guerra pus greu¹⁸³ que és ab sos¹⁸⁴ propis¹⁸⁵ costums¹⁸⁶ e coratge, car lavors¹⁸⁷ hi pot haver menys¹⁸⁸ treves, puix¹⁸⁹ la guerra és tota dins lo mur, ço és, dins l'om¹⁹⁰ mateix¹⁹¹. E aquesta guerra flaua¹⁹² de batailles¹⁹³ acostumant¹⁹⁴, la qual, venint ab mantell de pau, ha¹⁹⁵ major gosar que quant ve ab bacinets armada.

«E leixant¹⁹⁶ molts exemples¹⁹⁷ de gents, pau e tranquil·litat amansà¹⁹⁸ los romans, no amansats¹⁹⁹ ni²⁰⁰ trencats²⁰¹ jamés per batailla²⁰² e vençedor²⁰³ de totes gents²⁰⁴. E segons alguns²⁰⁵ han²⁰⁶ escrit²⁰⁷, los delits de LUXÚRIA vençets²⁰⁸ los romans [vençedor, han venjat lo món vençut per ells; e açò paria] preveure²⁰⁹ Cipió²¹⁰, hom redupat²¹¹ altament bo per tot lo senat²¹² de Roma, com de son poder vedava la destructió²¹³ de Cartayna²¹⁴, jatsia²¹⁵ contra l'acort²¹⁶ del molt savi vell²¹⁷ Cató²¹⁸. Ho vedava Cipió²¹⁹ per dupte -segons diu Florus-, que perduda los²²⁰ romans la temor²²¹ de Cartayna²²², llur²²³ enemigua²²⁴, la ciutat de Roma no començàs²²⁵ donar-se a delits²²⁶ e Δ repòs. E²²⁷ Déu agués²²⁸ volgut que²²⁹ consell de Cipió²³⁰ fos stat²³¹ seguit, car²³² millor fóra fos resta-da²³³ guerra²³⁴ dels romans ab los²³⁵ enemichs e ab Cartayna²³⁶ que ab llurs²³⁷ propis vicis e delits, car certament en millor stament²³⁸ foren stats²³⁹ los fets de Roma e, segons yo crech²⁴⁰, hauria²⁴¹ agudes²⁴² menys²⁴³ batailles²⁴⁴ e pus contínues²⁴⁵ victòries. E si-m demanes per què açò: com pens molts²⁴⁶ sien e²⁴⁷ seran als quals²⁴⁸ par ja temps de repòs. Puix DÉU te ha²⁴⁹ portat a prosperitat de fortuna, sàpies-los²⁵⁰ ésser de adversa²⁵¹ intenció a ells. E dich-te²⁵² a tu e a tots los grans senyors²⁵³: una²⁵⁴ deu ésser la fi de la vida del²⁵⁵ treball²⁵⁶, e tostemp deuen ésser en guerra de enemich²⁵⁷ vesible²⁵⁸ e²⁵⁹ invisible²⁶⁰. E veges²⁶¹ més avant quant discorde²⁶² yo de comuna opinió²⁶³, car dich²⁶⁴ QUE d'açi²⁶⁵ avant sentiràs²⁶⁶ doble treball més que en lo passat²⁶⁷, e te n'alegraràs. Jamés no t'és stat²⁶⁸ mester levar-te²⁶⁹ ab tant sforc²⁷⁰. E lo ànimo²⁷¹ deu²⁷² en tu sobrepujar si mateix, car vengut est als sobirans combatiments. E axí entengua²⁷³ tot lo món quin e quant²⁷⁴ gran est stat²⁷⁵ en cascuna fortuna, ço és, pròspera o adversa²⁷⁶; e no tu solament, mas aquells qui²⁷⁷ segueixen²⁷⁸ tos²⁷⁹ consells²⁸⁰.

«Tu has²⁸¹ senyor²⁸² vell e antich, lo qual la fortuna havia lançat per terra²⁸³ lo qual forçant la fortuna l'à portat²⁸⁴ en²⁸⁵ molts cayments²⁸⁶ a la altea²⁸⁷ del stament²⁸⁸ humanal²⁸⁹. Mostra-li²⁹⁰ per quins graus és pujat²⁹¹ en aquesta triumphant de victòria²⁹² e²⁹³ ab quin saber s'i deu refermar. Ja no-s deu sforcar²⁹⁴ de²⁹⁵ pujar més²⁹⁶ alt, sinó²⁹⁷ en cobrar lo que té perdut, car deu-se tenir per content de la dignitat que Déu l'à posat e del ceptre hereditari qui li és²⁹⁸ degut²⁹⁹ per deute³⁰⁰ de sanch MÉS que per sa pròpia³⁰¹ virtut. Car la senyoria no fa l'ome³⁰², mas descobre³⁰³; E LES HONORS NO MUDEN LES COSTUMES NI-L CORATGE, MAS MOSTREN-HO. E amonesta³⁰⁴ que sàpia³⁰⁵ ésser senyor³⁰⁶, car lo primer és per mèrits³⁰⁷, lo segon per³⁰⁸ fortuna³⁰⁹. Mostra-li³¹⁰ que honre³¹¹ Déu e ame³¹² sa terra; serve³¹³ justícia, sens la qual lo regne³¹⁴, jatsesia³¹⁵ rich o³¹⁶ opulent, no-s³¹⁷ pot conservar³¹⁸. Aprengua³¹⁹ que negú³²⁰ acte violent no pot ésser de lingua³²¹ durada. E millor e més³²² segur és al príncep³²³ ésser amat que temut. Acostum³²⁴ no desijar³²⁵ sinó bona ànima, bon³²⁶ seny e bona pensa³²⁷, e que no sper³²⁸ sinó bona fama e no tema sinó desonor³²⁹. Pense³³⁰ com pus alt és, pus clarament és vist e menys³³¹ se pot amaguar³³² lo³³³ que fa; e com major poder te³³⁴, menys³³⁵ te³³⁶ licència de abusar-ne.

«Sàpia³³⁷ lo príncep³³⁸ no deure³³⁹ més deferir³⁴⁰ de³⁴¹ poble per àbit que per costums. E studie³⁴² partir-se³⁴³ de totes stremitats³⁴⁴ per equal spay³⁴⁵, seguint la virtut sitiada³⁴⁶ enmig. Sesse³⁴⁷ EN ell

prodigialitat³⁴⁸ e luny-se³⁴⁹ de avarícia, car la primera consuma les riqueses, la³⁵⁰ segona la glòria e lahor³⁵¹. Sia conservador e amador de sa fama pròpia e més de sa honor. E sia avar de temps, guardant³⁵² no-l perda³⁵³. Sia larch de moneda e tostemps tingua³⁵⁴ en lo cor la resposta del savi emperador, animosa, dient no³⁵⁵ voler LO or, mas voler senyorejar³⁵⁶ a qui³⁵⁷ poseheix³⁵⁸. Més val³⁵⁹ tenir los vasalls rics que no lo fisch³⁶⁰. E sàpia que LO príncep³⁶¹ de rich regne no pot ésser pobre. E sia en recort³⁶² de les calamitats, misèries e treballs³⁶³ que la mesquina terra sua ha sofert³⁶⁴ EN aquest³⁶⁵ temps passat³⁶⁶. E lavors³⁶⁷ se repete³⁶⁸ benaventurat, que ha complit son vot³⁶⁹.

«Justificat príncep serà aquell³⁷⁰ com les misèries en sa terra meses per crims d'altres n'aurà lançades³⁷¹ o departides³⁷² per sa virtut pròpia, e haurà restituhits³⁷³ los dans³⁷⁴ e reparats los enderocaments³⁷⁵, E fermada³⁷⁶ pau E oppressa³⁷⁷ tota tirania e tornada llibertat en sa terra. Pose's³⁷⁸ en lo cor amar los que senyoreja³⁷⁹, car³⁸⁰ amant crex³⁸¹ lo³⁸² amor, e no pot ésser regne més³⁸³ perillós³⁸⁴ o incert que senyorejar³⁸⁵ als qui no³⁸⁶ volen. Jamés no ixqua³⁸⁷ del cor al príncep³⁸⁸ la real³⁸⁹ doctrina de Salustí dient que gent³⁹⁰ d'armes ni³⁹¹ tresors³⁹² no són defensió³⁹³ del regne, mas los amichs; tals, emperò, que no sien ha³⁹⁴ amor forçats per armes ne aguts³⁹⁵ per diners, mas per benifets³⁹⁶, mèrits e fe. E segueix-se que lo³⁹⁷ príncep³⁹⁸ deu viure ab los seus ab³⁹⁹ concòrdia, car concòrdia⁴⁰⁰ fa créixer⁴⁰¹ e augmentar⁴⁰² les coses poques, e per discòrdia se perden e-s destroexen⁴⁰³ los grans. De què tenim⁴⁰⁴ exemple en⁴⁰⁵ March Agrípa⁴⁰⁶; treballà⁴⁰⁷ molt per la dita concòrdia, per la qual s'era a cascú⁴⁰⁸ JERMÀ⁴⁰⁹ o⁴¹⁰ companyó, amich e bon senyor⁴¹¹. E après Déu e veritat⁴¹², sia-li la pus cara cosa amistat, e l'om⁴¹³ que una veguada⁴¹⁴ haurà⁴¹⁵ fet digne de sa amistat, no-l lançe⁴¹⁶ de negun consell⁴¹⁷. E seguint lo consell de Sèneca⁴¹⁸, totes ses⁴¹⁹ coses acorde⁴²⁰ ab aquell que sàpia ÉSSER son amich. Mas primerament acorde⁴²¹ de l'amich que pugua fiar de ell⁴²², mas no de molts. Estudiar⁴²³ que sàpia conèixer⁴²⁴ lo⁴²⁵ amich del lagoter⁴²⁶ o⁴²⁷ suau⁴²⁸ enemich, plaent-li⁴²⁹ verdaderes⁴³⁰ lahors⁴³¹, estímols⁴³² o peccions⁴³³ de virtuts. Avorresca⁴³⁴ legots⁴³⁵ axí com a beri⁴³⁶. No sia lauger⁴³⁷ en pendre amistat⁴³⁸, mas, pus tart des que les haurà preses, les deix⁴³⁹, e si possible és, no les deix⁴⁴⁰ jamés. E si les ha deixar⁴⁴¹, no u faça⁴⁴² prestament⁴⁴³ SINO⁴⁴⁴ AB DISCRECIÓ, POCH A POCH, AXÍ⁴⁴⁵ com diu lo proverbi⁴⁴⁶: «Descusa e no squinçes⁴⁴⁷ l'amistat⁴⁴⁸ AN-TIGUA, e tengo⁴⁴⁹ per ferm que segons QUE ell és amich dels altres, axí los altres li seran amichs.» Ne-s⁴⁵⁰ fenyà ésser amat de algú⁴⁵¹, que ell no ame⁴⁵² segons sol ésser error dels grans senyors. E deu⁴⁵³ guardar que les voluntats de cascuns són molt⁴⁵⁴ llibertes⁴⁵⁵ e no comporten⁴⁵⁶ jou d'altri en qui axí mateix⁴⁵⁷ no-l coneixen⁴⁵⁸. Amor⁴⁵⁹ no pot ésser jamés⁴⁶⁰ forçada⁴⁶¹ sinó per amor, e per aquella és forçada, puix⁴⁶² la conegua⁴⁶³ en l'altre. No⁴⁶⁴ haja presumpció alguna⁴⁶⁵ de mal en lo amich antich, e no cregua⁴⁶⁶ impròvidament⁴⁶⁷ o⁴⁶⁸ sens causa a algú. Gite⁴⁶⁹ de si sospites⁴⁷⁰, no pare⁴⁷¹ la orella⁴⁷² ha⁴⁷³ acusadors o Δ malmescladors⁴⁷⁴ d'altres; e si hi⁴⁷⁵ perseveren, ab pertinàcia⁴⁷⁶ reprenga'ls⁴⁷⁷, ne⁴⁷⁸ encara los⁴⁷⁹ ponesca⁴⁸⁰ si no se'n leixen⁴⁸¹. Paraula⁴⁸² és de l'emperador, que lo⁴⁸³ príncep que⁴⁸⁴ los deladors o malmescladors no castiga⁴⁸⁵, a çí⁴⁸⁶ MATEIX irrita. Lo gran Alexandre, jatsesia⁴⁸⁷ jove e molt poderós senyor, menyspreà⁴⁸⁸ un⁴⁸⁹ acusador ab molt gran e bona⁴⁹⁰ FAMA E fiança. Seguí-li⁴⁹¹ bé segons devia, com⁴⁹² stant ELL malalt degués pendre⁴⁹³ per medecina⁴⁹⁴ un⁴⁹⁵ abeuratge a ell aparellat per⁴⁹⁶ Phelip⁴⁹⁷, metge seu, rebé LES letres de Permió⁴⁹⁸, en les quals l'amonestava⁴⁹⁹ que Phelip⁵⁰⁰, metge, corromput ab molts diners⁵⁰¹ per Darhi⁵⁰², enemich seu, li havia promés que-l faria morir; axí que guardàs sos aguayts e son mortal abeuratge. Les quals letres legí Alexandre e celà. E DISIMULANT, CALLÀ fins⁵⁰³ que entrat⁵⁰⁴ lo metge E ell havent⁵⁰⁵ begut l'abeuratge⁵⁰⁶, lavors⁵⁰⁷ girà los hulls⁵⁰⁸ al metge e donà-li⁵⁰⁹ les letres de la acusació. Però⁵¹⁰ fehia⁵¹¹ tart, e inútilment si vera fos, mas prou⁵¹² les hi⁵¹³ donà prest⁵¹⁴ e bé, puix⁵¹⁵ la acusació⁵¹⁶ era falsa⁵¹⁷. Menysprea⁵¹⁸ ALTAMENT los mals parlants⁵¹⁹ e, almenys per callament⁵²⁰, los⁵²¹ reprengue⁵²² e⁵²³ mostre haver⁵²⁴ mentit, recordant-li lo⁵²⁵ que⁵²⁶ lo⁵²⁷ emperador Octavia⁵²⁸ scrivi⁵²⁹ a Tiberi, dient que no-s⁵³⁰ devia enfellonir que algun⁵³¹ parlàs mal de ell⁵³², car prou era que negú⁵³³ no li pogués mal fer. En altra manera, més avantatge⁵³⁴ hauria l'om⁵³⁵ que Déu, al qual, jatsia no-s puixa⁵³⁶ acostar injúria ni⁵³⁷ ofensa, emperò sovint⁵³⁸ lo ensagen⁵³⁹ les gents⁵⁴⁰ de injuriar de paraula⁵⁴¹. Donchs, lo príncep⁵⁴² enprengua⁵⁴³ o⁵⁴⁴ exercescha⁵⁴⁵ la pensa⁵⁴⁶ e les orelles en açò: en què no

solament es loada la paciència⁵⁴⁷ del DIR gran emperador, mas de Pompeu⁵⁴⁸, gran e solenne⁵⁴⁹ ciutadà⁵⁵⁰ de Roma e del rey de Partchia⁵⁵¹, e de Pisístrat, tiran de Atenes⁵⁵².

«No s'agreue lo príncep⁵⁵³ si alguns inquiren⁵⁵⁴ saber los⁵⁵⁵ secrets⁵⁵⁶, mas ell no⁵⁵⁷ cur saber secrets⁵⁵⁸ d'altri, car de valerós⁵⁵⁹ cor proceheix⁵⁶⁰ no carer de tals coses. E lo contrari és en cascu⁵⁶¹ car[s] poca⁵⁶² confiança. Més avant faça⁵⁶³ lo príncep⁵⁶⁴ que sia tal com volria⁵⁶⁵ ésser reputat per les gents, e lavors⁵⁶⁶ no volrà que los seus actes ni secrets sien amaguats⁵⁶⁷, ne més se guardarà que u veja son amich⁵⁶⁸ que son enemich⁵⁶⁹, ni⁵⁷⁰ curarà més⁵⁷¹ sa deliberació en⁵⁷² consell que⁵⁷³ testimoni dels qui mal li volen. E ab tal⁵⁷⁴ confiança féu portar⁵⁷⁵ Cipio⁵⁷⁶ les spies⁵⁷⁷ dels cartagineses⁵⁷⁸ per la⁵⁷⁹ ost⁵⁸⁰ de els⁵⁸¹ romans. E ab semblant magninimitat⁵⁸² Július Cèsar soltà Dominici⁵⁸³, pres, UN gran cavaller de Pompeu⁵⁸⁴, enemich seu: feren-lo fugitiu⁵⁸⁵, menyspreà⁵⁸⁶ e no se'n curà que⁵⁸⁷ sabia molts secrets⁵⁸⁸ seus. Encara⁵⁸⁹, com⁵⁹⁰ una⁵⁹¹ veguada⁵⁹² agués⁵⁹³ trobat⁵⁹⁴ scriptures⁵⁹⁵ hon eren los secrets de sos enemichs, crema'ls⁵⁹⁶ e no vo[l]gue⁵⁹⁷ que⁵⁹⁸ legissen⁵⁹⁹. E no⁶⁰⁰ pens lo príncep⁶⁰¹ que solament⁶⁰² a⁶⁰³ la ventura li sia posat⁶⁰⁴ en son títol seraníssim⁶⁰⁵ o⁶⁰⁶ molt clar, mas per tal que en lo seu ànimo⁶⁰⁷, proïsme a Déu e pus alt que totes vane⁶⁰⁸ passions no puixa⁶⁰⁹ pujar⁶¹⁰ negun núvol de dolor ne algun plor de tristor, ne negun⁶¹¹ gel⁶¹² de temor⁶¹³, ne fum algú⁶¹⁴ de mals desigs terrenals⁶¹⁵. Sàpia que ira en príncep és fort leja⁶¹⁶ cosa, e nomenar solament crueldat⁶¹⁷ en príncep⁶¹⁸ és cosa il·lícita⁶¹⁹ e peccant⁶²⁰, e tant pijor⁶²¹ com ha⁶²² sots si més maneres⁶²³ de noure que altri. E senta⁶²⁴ ésser veritat ço que dix Sèneca⁶²⁵ en la⁶²⁶ segona tragèdia⁶²⁷: «Tot regne⁶²⁸ és sots major⁶²⁹ regne.» E axí, levada tota ira e temor, se retrà⁶³⁰ comú a sos sotsmesos⁶³¹, e tot açò⁶³² que EN ells ordenava⁶³³ esper⁶³⁴ a si⁶³⁵ mateix en si, de la mà de son superior, ço és, Déu⁶³⁶. Supèrbia ni⁶³⁷ enveja⁶³⁸ no haja⁶³⁹, que NO són vicis de⁶⁴⁰ príncep⁶⁴¹, mas de gent comuna. ¿Quina rahó ha lo príncep⁶⁴² en⁶⁴³ haver supèrbia, al qual Déu ha fet tant DE bé, e és deutor de tants⁶⁴⁴ grans dons⁶⁴⁵ a Déu totpoderós, creador seu? O⁶⁴⁶, ¿com pot haver enveja⁶⁴⁷ lo qui no véu sobre si negú e véu si mateix sobre tots?»

«Entengua⁶⁴⁸ lo príncep⁶⁴⁹ que veritat li deu ésser fundament de tota fe. A⁶⁵⁰ qui diu falsies⁶⁵¹ s'esdevé⁶⁵² que no-l creu hom de les veritats, e grans veritats se ajusten⁶⁵³ ab poca⁶⁵⁴ falsa⁶⁵⁵. Axí⁶⁵⁶ [si] desija⁶⁵⁷ que hom lo cregua⁶⁵⁸, prengua⁶⁵⁹ en cascu⁶⁶⁰ parlar tostemp⁶⁶¹ veritat, e axí, acostumat⁶⁶² sa lengua que no sàpia mentir; car no pot ésser pus absorda⁶⁶³ cosa ne més⁶⁶⁴ perillosa que príncep⁶⁶⁵ mentidor, sots lo qual la cosa pública⁶⁶⁶ de son regne⁶⁶⁷, incerta e tremolosa per ses falsies⁶⁶⁸, haurà a vacil·lar⁶⁶⁹. Molt deu ésser stable⁶⁷⁰ e ferma la paraula de⁶⁷¹ aquell en lo qual és fundada⁶⁷² la sperança⁶⁷³ e seguretat de tants pobles. E jamés no deu mentir als altres AQUEL⁶⁷⁴ al qual és mester -si fer-se pot- que ningú⁶⁷⁵ no li menta⁶⁷⁶, e perquè seria legoter⁶⁷⁷ lo qui no deu aver⁶⁷⁸ temor⁶⁷⁹ ni⁶⁸⁰ deu sperar⁶⁸¹ haver res d'altri, les quals dues coses me paren propiis⁶⁸² agullons de lagoteria⁶⁸³. Guart-se⁶⁸⁴, encara⁶⁸⁵, que no lohe⁶⁸⁶ si mateix SA LAHOR⁶⁸⁷ PER FETS LA DEU MOSTRAR E NO DE PARAULA. NO MENACE a negú ni⁶⁸⁸ s'enfelonesca⁶⁸⁹, car no stà⁶⁹⁰ bé al príncep⁶⁹¹, que⁶⁹² sol ab l'esguart⁶⁹³ pot spantar⁶⁹⁴, e stant reposat⁶⁹⁵ se pot venjar⁶⁹⁶, hoc⁶⁹⁷ ENCARA PERDONANT POT CAS-TIGAR: és la més⁶⁹⁸ noble⁶⁹⁹ venjança⁷⁰⁰ que ésser puxa. Guart a si⁷⁰¹ mateix de alegrar-se massa⁷⁰² e sobremanera, guardant les ocupacions⁷⁰³ immortals⁷⁰⁴ del⁷⁰⁵ regiment⁷⁰⁶; de son regne ne⁷⁰⁷ tanpoch⁷⁰⁸ no-s⁷⁰⁹ deu entrestir⁷¹⁰ si guarda⁷¹¹ les grans honors e la divinal magnificència⁷¹² que ha en si. No-s negue⁷¹³ a negú, car Déu⁷¹⁴ l'à fet néi[x]er⁷¹⁵ no per a si solament, mas⁷¹⁶ per A la cosa pública. E sàpia que tota hora fa sos fets quant ajuda a sos sotsmesos⁷¹⁷.

«Tempre⁷¹⁸ la rigor de la justícia ab egualtat, e la crueltat sia mesclada ab clemència; en⁷¹⁹ la prudència sia⁷²⁰ alegria; EN LA CELERITAT, madurea⁷²¹, en⁷²² la seguretat⁷²³, avisament⁷²⁴; en la temprança haja plaer⁷²⁵; en la laugeria⁷²⁶, autoritat⁷²⁷; EN LO MENJAR, NODRIMENT; EN LOS CONVITS, TEMPRANÇA; E[N] LO PARLAR, SUAVITAT; EN LA REPRESENTACIÓ⁷²⁸, CARITAT; en lo consell⁷²⁹, fe; en juhí⁷³⁰, libertat; en riure, tarditat; en lo seure, manera; en lo anar⁷³¹, gravitat. Haja⁷³² sperons⁷³³ en remunerar, fre⁷³⁴ en punir⁷³⁵; fira⁷³⁶ A son enemich ab cara⁷³⁷ alegre, e⁷³⁸ son ciutadà, si u mereix⁷³⁹, ab⁷⁴⁰ trista⁷⁴¹. E per exemple⁷⁴² del gran príncep, los delictes de sos sotsmesos⁷⁴³ li sien axí com nafres⁷⁴⁴ pròpies⁷⁴⁵, que no-s poden guarir si no són tocades o⁷⁴⁶ curades. E segons diu Títus Líviu⁷⁴⁷, deu-

los⁷⁴⁸ punir⁷⁴⁹ ab gemechs e làgremes, axí com [si] taillàs⁷⁵⁰ LES sues⁷⁵¹ entràmenes. E pose's⁷⁵² al cor que·l⁷⁵³ príncep⁷⁵⁴ deu ésser del tot semblant a Déu per misericòrdia; e que del tot erraren los philòzophs⁷⁵⁵ que⁷⁵⁶ damnaren misericòrdia⁷⁵⁷. Magninimitat⁷⁵⁸ és pròpia virtut de los⁷⁵⁹ prínceps⁷⁶⁰, sens la qual no són dignes DE haver regne ne⁷⁶¹ nom de rey. E si LA humanitat⁷⁶² natura és d'om⁷⁶³, e no virtut, si no la à⁷⁶⁴ més⁷⁶⁵ cosa no acostumada⁷⁶⁶ que vici, més⁷⁶⁷ pertany humanitat⁷⁶⁸ Δ PRÍNCPE O a rey que a altri, E per ço⁷⁶⁹ com MÉS sobrepuja⁷⁷⁰ los altres ell⁷⁷¹, que⁷⁷² té entre los ALTRES hòmens lo primer loch.

«Deu haver castadat lo príncep, la⁷⁷³ qual és bellea⁷⁷⁴ en tots⁷⁷⁵ hòmens, mas en príncep⁷⁷⁶ ha singularitat de bellea⁷⁷⁷. Res no és més⁷⁷⁸ bell que príncep⁷⁷⁹ cast, ne més⁷⁸⁰ leig⁷⁸¹ que príncep⁷⁸² luxuriós⁷⁸³. Gratiut, QUE és memòria de servís⁷⁸⁴ e de beneficis⁷⁸⁵, solen haver los bruts⁷⁸⁶ animals; és⁷⁸⁷ leja cosa si fall als hòmens; és⁷⁸⁸ ornament⁷⁸⁹ e⁷⁹⁰ bellea⁷⁹¹ e als prínceps ajuda⁷⁹². E ingratitut sol corrompe los nirvis⁷⁹³ e força del regne, per tal car⁷⁹⁴ cascú ha perea⁷⁹⁵ de servir al⁷⁹⁶ qui obliden los serveys⁷⁹⁷ e omplir⁷⁹⁸ la pregonea⁷⁹⁹ sens fons de l'ingrat coratge DE DON'S QUE PEREIXEN⁸⁰⁰. A la fi, confés⁸⁰¹ LO príncep⁸⁰² que és ple de honor carregosa⁸⁰³ e de càrrech honrat⁸⁰⁴. E lo qui⁸⁰⁵ ans⁸⁰⁶ era franch⁸⁰⁷ e liure⁸⁰⁸ sàpia, des⁸⁰⁹ que és fet príncep⁸¹⁰, ha presa servitut treballosa⁸¹¹, solícita⁸¹² e honesta, sots la qual stà⁸¹³ LA libertat de la cosa pública⁸¹⁴ de allí⁸¹⁵ avant ha⁸¹⁶ viure⁸¹⁷ per exemple ésser als⁸¹⁸ altres, car per exemple⁸¹⁹ dels reys E DELS PRÍNCEPS se regeixen⁸²⁰ los regnes, e les errades del poble solen exir de les⁸²¹ costumes⁸²² dels senyors e regidors⁸²³. Lo príncep⁸²⁴ no deu voler res propi a çí⁸²⁵, sinó lo ceptre⁸²⁶ e la corona e ço que de aquell s'és⁸²⁷. E PER ÇO HI és la salut de tots los seus⁸²⁸ sotsmesos⁸²⁹ gloriosa per difícil⁸³⁰ e de molts caps, semblants⁸³¹ a la serp⁸³² de Ércules⁸³³, a la qual naixen⁸³⁴ molts caps per hu⁸³⁵ tallat⁸³⁶.

«Haja lo príncep⁸³⁷ agudea⁸³⁸ deguda ab⁸³⁹ enginy⁸⁴⁰, e vergonya deguda a sa edat⁸⁴¹ e virtut a son linatge e a son real⁸⁴² stament⁸⁴³. Tingua⁸⁴⁴ majestat⁸⁴⁵ pertanyent; menyspreu⁸⁴⁶ porpra⁸⁴⁷ E pedres precioses e delits, fent burla⁸⁴⁸ de totes les coses⁸⁴⁹ que passen e fugen. SOLAMENT GUART ALTAMENT LES COSES ETERNALS, e de aquelles se admire⁸⁵⁰. Haja per real⁸⁵¹ exercici⁸⁵² armes E cavalls⁸⁵³, E los arreus⁸⁵⁴ de son palau en pau en⁸⁵⁵ guerra, e·n⁸⁵⁶ totes coses. Seguesca⁸⁵⁷ en son regnar⁸⁵⁸ les arts⁸⁵⁹ e maneres⁸⁶⁰ dels romans, que són: servir manera en la pau, perdonar als sotsmesos⁸⁶¹ e guastar⁸⁶² e aflaquir⁸⁶³ als⁸⁶⁴ superbiosos⁸⁶⁵. A la fi⁸⁶⁶, sàpia lo present⁸⁶⁷ ésser taulel⁸⁶⁸ de gran perill⁸⁶⁹ e treball. NO DEU SEURE a joch o Δ plaer⁸⁷⁰ ni⁸⁷¹ repòs pereós, ne⁸⁷² a vil⁸⁷³ delit ne altre⁸⁷⁴ donat per Déu als⁸⁷⁵ hòmens, sinó que ab poch⁸⁷⁶ e breu mèrit se obre⁸⁷⁷ camí a la eternal glòria e⁸⁷⁸ fama perpetual. E axí, altra⁸⁷⁹ veguada⁸⁸⁰ mostre's avinent a aprendre⁸⁸¹.

«Ab gran voler lija⁸⁸² e hoja⁸⁸³ los nobles⁸⁸⁴ fets dels antichs. E SIA SOLÍCIT E FERVENT DEMANADOR, NO DE BÈNS TEMPORALS, MAS DELS EXEMPLES DELS ANTICHS E PRÍNCEPS IL·LUSTRES. Haja⁸⁸⁵ contínuament en memòria ço que aquell príncep magnànim⁸⁸⁶, lo darrer⁸⁸⁷ príncep⁸⁸⁸ africà⁸⁸⁹, destroydor⁸⁹⁰ de les ciutats enemigues, féu e servà en la⁸⁹¹ ost⁸⁹² sobre⁸⁹³ Çamora -e·n⁸⁹⁴ après fon⁸⁹⁵ exemple⁸⁹⁶ de militar⁸⁹⁷ disciplina⁸⁹⁸ a molts romans prínceps-, que axí com aquell gità de la⁸⁹⁹ ost⁹⁰⁰ totes maneres de delits⁹⁰¹ e d'àvol luxúria⁹⁰² E DOS MÍLIA ÀVOLS FEMBRES, axí lo teu príncep⁹⁰³ lançe⁹⁰⁴ de totes les sues⁹⁰⁵ ciutats tots instruments⁹⁰⁶ de luxúria⁹⁰⁷ e corregesca⁹⁰⁸ les costumes⁹⁰⁹ de les gents que per gran plaer⁹¹⁰ se són afollades⁹¹¹. E sens açò no haja sperança⁹¹², no solament de victòria, mas⁹¹³ de salut. E açò per exemple⁹¹⁴ haja⁹¹⁵ del dit príncep e d'altres⁹¹⁶ coses per les quals se faça⁹¹⁷ acabat e perfet. E tants noms de⁹¹⁸ hòmens⁹¹⁹ insignes per virtut⁹²⁰ com trobarà ésser stats⁹²¹ sancts⁹²², ne sàpia ésser donats a ell⁹²³ per mestres de sa vida e per endreçadors⁹²⁴ seus a glòria. E sovint⁹²⁵ s'esdevé⁹²⁶ que los⁹²⁷ nobles coratges tant los ençenen exemples⁹²⁸ com dons, e tant paraules e⁹²⁹ stàtues⁹³⁰ posades⁹³¹ en recordació⁹³² dels antichs. Gran plaer⁹³³ és com hom pot egualar⁹³⁴ si mateix als antichs qui són loats. E bella⁹³⁵ enveja és al qui s'estima⁹³⁶ de virtut e no·n⁹³⁷ fretura⁹³⁸ perdre temps en enquerir⁹³⁹ d'altres antichs, car exemple⁹⁴⁰ singular⁹⁴¹ és QUE NEGÚ QUI NO STIMA LA HONOR NE HA TEMOR DE VERGONYA NO POT OBRAR NE VIURE VIRTUOSAMENT⁹⁴². Moltes voltes⁹⁴³ voler emitar⁹⁴⁴ als bons de⁹⁴⁵ enteniment e DE enginy⁹⁴⁶ és stat⁹⁴⁷ profitós⁹⁴⁸, axí com voler-se⁹⁴⁹ lunyar⁹⁵⁰ de mal. Ja⁹⁵¹ deu ésser reputat bo qui·s⁹⁵² studia⁹⁵³ en fer bondats⁹⁵⁴.

«Moltes coses he dites, mas, a⁹⁵⁵ veritat, poques són, atesa⁹⁵⁶ la magnitud dels hojnts⁹⁵⁷; e més són encara les coses que y resten a dir. E tu, molt egregi⁹⁵⁸ capità, QUI sents e saps que totes LES COSES STAN⁹⁵⁹ A càrrech⁹⁶⁰ SOBRE LOS teus⁹⁶¹ muscles, emperò a la gran amor no y és res⁹⁶² difícil o greu sinó ésser no⁹⁶³ amat. Açò no pots dir tu, QUE PER LES TUES INFINIDES VIRTUTS TE FAS AMAR A TOT LO MÓN, E LOS TEUS JUHÍS E CONSELLS CONSERVEN LO AMOR DE AQUELLS OUI-T SERVEIXEN⁹⁶⁴. E no⁹⁶⁵ fon⁹⁶⁶ més⁹⁶⁷ accepte⁹⁶⁸ Chiron ha Anxil-les⁹⁶⁹, ne Palominus⁹⁷⁰ a Enea⁹⁷¹, ne Philoteçes⁹⁷² a Hèrcules⁹⁷³, ne Lilidi⁹⁷⁴ a Cipió⁹⁷⁵ Africà⁹⁷⁶, que tu est al teu emperador⁹⁷⁷. Donchs⁹⁷⁸, dóna compliment al que bé has principiat⁹⁷⁹, car la caritat porta tot treball, e⁹⁸⁰ amor venç totes coses. E axí mateix, qui vol part de la honor e glòria, rahó és que porte⁹⁸¹ sa part dels pensaments e càrrechs. Les coses grans a costar han. Lo⁹⁸² or se cava del⁹⁸³ pregon de la terra; les⁹⁸⁴ spècies⁹⁸⁵ se porten de luny⁹⁸⁶; lo⁹⁸⁷ ençens⁹⁸⁸ se cull de⁹⁸⁹ arbres que⁹⁹⁰ suen en Sabea⁹⁹¹; en Cidònia⁹⁹² se peixquen⁹⁹³ les murices; lo vori se à⁹⁹⁴ en Índia e les perles en la mar Oceana⁹⁹⁵. Ab gran dificultat⁹⁹⁶ se han totes les coses grans⁹⁹⁷ e precioses; e la virtut⁹⁹⁸, que entre totes⁹⁹⁹ coses és molt preciosa, no s'obté laugerament¹⁰⁰⁰. Bona fama és pus resplendent¹⁰⁰¹ que or, la qual ab gran estudi¹⁰⁰² se denega e ab gran diligència se guarda e s¹⁰⁰³ susté¹⁰⁰⁴. La rosa stà¹⁰⁰⁵ entre LES spines; la virtut entre les dificultats¹⁰⁰⁶. E entre les cures solícites¹⁰⁰⁷ stà¹⁰⁰⁸ la glòria. En lo collir de la rosa sofrir¹⁰⁰⁹ lo dit afany¹⁰¹⁰ e perill; en¹⁰¹¹ la¹⁰¹² virtut¹⁰¹³ e glòria, lo coratge de l'hom. Donchs tu, siny¹⁰¹⁴ lo teu coratge ab principis gloriosos¹⁰¹⁵, car com pensaràs¹⁰¹⁶ haver acabat, lavors¹⁰¹⁷ començaràs¹⁰¹⁸. Exercita¹⁰¹⁹ ab bones cures del príncep¹⁰²⁰ e de la cosa pública e, exercitant¹⁰²¹ ab aquelles, farà deçà¹⁰²² pus benaventuradament¹⁰²³ sos fets¹⁰²⁴. E la ànima, après que serà partida del¹⁰²⁵ SEU cors, més¹⁰²⁶ laugerament¹⁰²⁷ volarà e millor¹⁰²⁸ a les eternals¹⁰²⁹ cadires, segons openió¹⁰³⁰ de Ciceró¹⁰³¹, e nós ho sabem. A Déu coman honor de la tua senyoria¹⁰³² e nostra¹⁰³³.»

NOTES AL TEXT DEL CAPÍTOL CXLIII DEL *TIRANT*

18 [Magnànim capità]; BN i BC: egregi baró	40 BC: soven
19 BN i BC: ja	41 BC: ara us veu
20 BN i BC: infeltrat	42 BC: la altesa
21 [liberalitat venç], BN: deslealtat e la ffranquea; BC: desleyaltat e la ffranquesa	43 [de la majestat imperial], BN i BC: del molt gloriós rey de Sicília
22 BC: avarítia	44 BN: envega; BC: enveya
23 BN: oy; BC: e oy	45 BN i BC: haurà
24 BC: esperança	46 BN: honoros
25 [E sots] BN i BC: e ja sots	47 [de què era desposehit], BN: que li eren negades; BC: que li eren neguades
26 [virtut], BN i BC: veritat	48 BN i BC: e
27 BC: trenchada	49 BN: contrastadors; BC: contrestadors
28 [perseverança], BN: perseverància; BC: perseverant	50 BN: vehents-ho; BC: veents-ho
29 BC: falcia	51 BC: se-n
30 [dura obstinació], BN i BC: mentirosa obstinació e dura	52 BN: doldran
31 BC: contrastants	53 [e, ab ira cruel], BN: e, iraçeran-se; BC: e-s vexeran
32 [Immortal batailla és], BN: batalla és immortal; BC: guerra és immortal	54 BN i BC: mostrant
33 BC: enveya	55 BN: lur; BC: llur
34 [maldat], BN i BC: malvestat	56 BN: intrínsequa; BC: intrinsecha
35 BC: he	57 BN: estrenyments; BC: estrenyiment
36 [e n'Aquell], BN i BC: a aquell	58 BN: lurs
37 [que a], BC: qui al	59 BC: e per
38 BC: a	60 BC: magresa
39 BN: triumfat e guanyat; BC: triumphant e guanyat	61 BN i BC: lo

- 62 [capità valentíssim], BN: rey molt prous; BC: rey molt pus
 63 BN i BC: e pus
 64 BN i BC: e pus
 65 BN: repossat e alegre; BC: reposat e alegra
 66 [passat temps], BN: temps passat; BC: temps passats
 67 BN: stant; BC: estant
 68 BN: real; BC: reyal
 69 BN: de son avi, gitats; BC: de son avi, gitades
 70 BN: pluges; BC: pluge
 71 BN: làgremes de Ytàlia; BC: làgremes de Itàlia
 72 BN: esclarirà; BC: esclarirà
 73 BN i BC: latina
 74 BN: ab sa cara e corona stellant; BC: ab ça cara e corona estellant
 75 BN: restituhint; BC: restituint
 76 BN: al regne; BC: al regna
 77 BN i BC: repós desigat
 78 [Per hon .... lo teu], BN i BC: en que tu mostraràs al món ton
 79 BN: engeny; BC: enginy
 80 BN: e segons
 81 BC: as
 82 BC: e més
 83 [en lo], BN i BC: al
 84 BC: laor
 85 BN i BC: lo
 86 BC: regna
 87 BN: açò seguir-lo
 88 BC: beneventuradament
 89 BN i BC: certament
 90 BC: cuyles
 91 BC: virtuts e
 92 BN i BC: aparelles
 93 BC: as
 94 BC: reyal
 95 BN: i tots
 96 BC: lexes
 97 BC: qui
 98 [encara te resten a passar], BN: encara-t romanen; BC: encare-t romanen
 99 BC: requerirà
 100 BC: tot
 101 BC: darrera
 102 [havem vist], BN: vem; BC: veem
 103 BN: magnífica; BC: magníffica
 104 BC: as
 105 [e coneixem-te], BN: e-t conexem; BC: e-t veem
 106 BC: garde't
 107 BC: soven
 108 BC: esguart
 109 BC: resplendent
 110 BN: ellm
 111 BN i BC: daurada
 112 BC: as vençut
 113 BC: garde't
 114 BN i BC: en
 115 BC: encontrada
 116 BN i BC: cuydes
 117 [benigne ne], BN: lo enemich; BC: mudat l'enamich
 118 [te serà bé], BN: te és; BC: te'ns
 119 BN: t'arrees; BC: t'arreu
 120 BC: pençes
 121 BN: meys; BC: meyns
 122 BC: ffer
 123 BC: l'
 124 BC: enamich
 125 BN: blanch
 126 BC: ganosa
 127 BC: quant
 128 BN: lagots
 129 BN: fabilitats
 130 BN: l'
 131 BN: estret; BC: destret
 132 BN: havem
 133 BC: t'
 134 BN: haud e menat; BC: manat he haut
 135 BN i BC: hauràs
 136 BN: amplea; BC: l'amplea
 137 BC: secrets
 138 BC: an
 139 BC: resistits
 140 BN: cansament car no-s cansaven en batalla campal; BC: cansament que cansaven en batalla campal
 141 BN i BC: lurs
 142 BN: enderocats; BC: derrotats
 143 BN i BC: batalla
 144 BN: Cannos
 145 [Aprés que], BN: e puix com; BC: e puys con
 146 BN: hac
 147 BC: axivernat
 148 BC: en
 149 BC: manjas
 150 BN: e ab
 151 BN: repossat; BC: reposat
 152 BN i BC: ab
 153 BN: plaents; BC: plasents
 154 BN: osi
 155 BC: lutxúria
 156 BC: fou
 157 BN i BC: batalla
 158 BC: Martell
 159 BN: que ell ; BC: encesa per lo
 160 BN i BC: glas
 161 BN: Crebia
 162 BN: haud; BC: agut
 163 BN i BC: apagada

- 164 BN: a
 165 BC: bayns
 166 BN: sovent; BC: soven
 167 BN: perilosa
 168 BC: e
 169 BC: a
 170 BN: hagués
 171 BC: s'
 172 BN: osi
 173 BN i BC: amagada
 174 BC: vegades
 175 BC: afflaquida
 176 BC: del
 177 BC: mostrave
 178 BC: s'esforçave
 179 BN: han
 180 BC: succehit
 181 BC: delitaments
 182 [no pot ésser], BN: no pot al món ésser; BC: no pot ésser a l'hom
 183 BC: fort que la
 184 BC: ses
 185 BC: pròpies
 186 BC: costumes
 187 BN: ladonchs; BC: labores
 188 BN: meys; BC: meyns
 189 BC: pus
 190 [l'om], BN: lo hom
 191 BC: matex
 192 BC: flaque
 193 BN i BC: batalles
 194 BC: acostumen
 195 BC: a
 196 BN: lexants; BC: lexant
 197 BC: eximplis
 198 BN i BC: amança
 199 BN i BC: amañats
 200 BN: ne; BC: ho
 201 BC: trenchats
 202 BN i BC: batalla
 203 BC: vençadors
 204 BC: les gents
 205 BC: alguns dolorosament
 206 BC: an
 207 BC: escrits
 208 BC: vençens
 209 BN: perveure; BC: preveura
 210 BC: Sipió
 211 BN i BC: reputat
 212 BC: sanat
 213 BN i BC: destrucció
 214 BC: Cartanya
 215 BC: jatçia
 216 BC: lo acort
 217 BC: veyll
 218 BC: Cathó
 219 [Ho vedava Cipió], BN: E ho vedava Cipió per ço com meys mal volgués que altri, mas; BC: E no ho vedave Sipió per ço que meyns mal li volgués que altri o mas
 220 BN: lo
 221 BN i BC: pahor
 222 BC: Cartanya
 223 BN: lur
 224 BN i BC: enemiga
 225 BN: començants; BC: comensàs
 226 BC: dalits
 227 BN: a
 228 BN: hagués
 229 BN: que-ll
 230 BC: Sipió
 231 BC: estat
 232 BC: e
 233 BC: romasa
 234 BN: sa guera
 235 BN: lurs
 236 BC: Cartanya
 237 BN i BC: lurs
 238 BC: estament
 239 [foren stats], BN i BC: serien
 240 BC: creu
 241 BC: aguera
 242 BN: hagudes
 243 BC: meyns
 244 BN i BC: batalles
 245 BC: continents
 246 [pens molts], BC: molts pens
 247 BC: o
 248 BC: qualls
 249 [te ha], BC: t'a
 250 [sàpies-los], BN i BC: sàpies mi
 251 BC: diversa
 252 [dich-te], BN i BC: dich que
 253 BN i BC: homens
 254 BN: huna
 255 BN i BC: e del
 256 BC: trebayll
 257 BC: enamich
 258 BC: visible
 259 BC: o
 260 BC: invisible
 261 BN: veies
 262 BN: discorre; BC: discort
 263 BN: oppenió
 264 BC: dic-te
 265 BN: de açí
 266 BN i BC: sentràs
 267 [lo passat], BC: lo temps passat
 268 [no t'és stat], BN: no-t fo; BC: no-t fou
 269 BC: lavar-te

- 270 BC: esforç
 271 BN i BC: coratge
 272 BC: de ésser
 273 BN i BC: entena a
 274 BC: quan
 275 BC: estat
 276 [pròspera o adversa], BN i BC: adversa e
 pròspera
 277 BN: que
 278 BC: saguexen
 279 BN i BC: tots
 280 BC: conseylls
 281 BC: as
 282 BN i BC: rey
 283 [e antich ... per terra], BN: de seny e de anys
 jove ab lo qual és stat gitat e enderrocat en terra
 e en mar; BC: de seny o de anys jove ab lo qual
 és estat gitat e derrocat en terra e en mar
 284 BN: has haduyt; BC: has aduyt
 285 BN i BC: per
 286 BN i BC: cahiments
 287 BC: altesa
 288 BC: estament
 289 BN: umanal
 290 BC: mostre-li
 291 BN i BC: muntat
 292 [triumphant de victòria], BN: real altea; BC:
 reyal altesa
 293 BC: he
 294 BN i BC: esforçar
 295 BN: a
 296 BN i BC: pus
 297 BN i BC: mas que
 298 [en cobrar ... qui li és], BN: per fet prove si no
 ésser indigne del stament en que és e que-l
 ceptre hereditari real no li era més; BC: per fet
 prove si no ésser indigne de l'estament en que
 és e que el septre hereditari reyal no li era
 299 BC: degut més
 300 BC: deuta
 301 BC: inòpia
 302 BN: lo hom; BC: l'om
 303 BN: descobrell; BC: mostren-lo
 304 BC: amonestel
 305 BN: sàpia més; BC: sàpia meyns
 306 BN: rey que ésser fet rey; BC: meréxer ésser nat
 rey que ésser fet rey
 307 BC: fortuna
 308 BC: és per
 309 BC: mérits
 310 BN i BC: ensenya-li
 311 BN: hondre; BC: honra
 312 BN: ab; BC: am
 313 BC: serva
 314 BC: regna
 315 BC: jatçia
 316 BC: e
 317 BN i BC: no
 318 BC: estar
 319 BN i BC: aprenga
 320 BN i BC: negun
 321 BN i BC: longa
 322 BN i BC: molt pus
 323 BN i BC: rey
 324 BC: acustum
 325 BN i BC: desigar
 326 BN: e bon
 327 BC: pença
 328 BC: esper
 329 BC: de son cor
 330 BN: pense que; BC: pens que
 331 BN: meys
 332 BN i BC: amagar
 333 BN i BC: ço
 334 BC: ha
 335 BN: meys
 336 BN i BC: ha
 337 BN: e sàpia
 338 BN i BC: rey
 339 BC: deura
 340 BC: defarir
 341 BN: del; BC: dell
 342 BN i BC: studiu
 343 BC: pertir-se
 344 BN: extremitats; BC: estremitats
 345 BC: espay
 346 BN i BC: situada
 347 BN: cesse; BC: scus
 348 BC: prodigalitat
 349 BC: luyn-se
 350 BC: e la
 351 BC: honor
 352 BN i BC: guardant que
 353 BC: no perde temps
 354 BN i BC: haia
 355 BC: sino
 356 BC: senyoria
 357 BC: qui
 358 BN: han; BC: van
 359 BC: am
 360 [tenir ... fisch], BN: sos vassalls ésser rics que
 ell fisch; BC: sos vassalls ésser rics que-l fisch
 361 BN i BC: rey
 362 [sia en recort], BN: recorden-li; BC: recort-li
 363 BC: traballs
 364 BC: soffertes
 365 BC: aquests
 366 BC: passats
 367 BN i BC: ladonchs
 368 BN i BC: reput

- 369 BN i BC: vot e voler
 370 [Justificat .... aquell], BN: es reput
 verdaderament rey; BC: es reput verdaderament
 rey
 371 BN i BC: gitades
 372 BC: depertides
 373 BC: restituïts
 374 BN: damnatges; BC: dampnatges
 375 BN: derrocaments; BC: denotaments
 376 [fermada], BN: afirmada
 377 BN i BC: opresa
 378 BN: mita's; BC: mete's
 379 BC: senyoreyar
 380 BC: a cor
 381 BN i BC: creix
 382 BN i BC: la
 383 BN i BC: pus
 384 BN: pirillós
 385 BC: senyoreyar
 386 BN i BC: no-l
 387 BN: isqua; BC: isque
 388 [al príncep], BN i BC: del teu rey
 389 BN: reial; BC: reyal
 390 BN: gents; BC: gens
 391 BC: o
 392 BN: tressors
 393 BC: deffenció
 394 BN i BC: a
 395 BN: haguts; BC: hauts
 396 BC: beniffets
 397 [que lo], BN: que-l
 398 BN i BC: rey
 399 BN i BC: en
 400 BC: per concòrdia
 401 [fa créxer], BC: crexen
 402 BC: s'augmenten
 403 BN: desconeixen (*Paraula de lectura dubtosa
 en les fotocòpies utilitzades*); BC: destròxen
 404 [De què tenim], BN: E a
 405 BN i BC: de
 406 BC: Agripa dient
 407 BN: treball; BC: trebal
 408 BC: cascun fora
 409 BN: frare
 410 BN: e
 411 BN i BC: rey
 412 BC: virtut
 413 BC: lo
 414 BN i BC: vegada
 415 BC: aurà
 416 BC: git
 417 BN i BC: consell seu
 418 BN: Sènequa; BC: Sènecha
 419 BC: les
 420 BC: acord
 421 BN: acorden; BC: acord
 422 [que pugua fiar de ell], BN: e confiu molt; BC:
 e comfiu-ne molt
 423 BN: studiu; BC: estudi
 424 BC: dicernir
 425 BN i BC: l'
 426 BC: legoter
 427 BC: ho
 428 BC: fecte
 429 BN i BC: placièn-li
 430 BC: vertaderes
 431 BC: laors
 432 BN: stímols
 433 BN: punicions; BC: punicions
 434 BN: avoreisqua; BC: avorrescha
 435 BN: lagots; BC: legoters
 436 BN i BC: verí
 437 BC: leuger
 438 BN i BC: amistats
 439 BN i BC: leix
 440 BN: leix; BC: lex
 441 [ha deixar], BN: a leixar; BC: a leixat
 442 BC: fassa
 443 BN: pertidament e sens manera; BC:
 percipitament
 444 BN: mas
 445 BN: e axí
 446 [com diu lo proverbi], BN i BC: com se diu en
 l'antich proverbi
 447 BC: squis
 448 BN i BC: la amstat
 449 BN: tingua; BC: tenge
 450 BC: no-s
 451 [de algú], BC: d'elgú
 452 BN i BC: am
 453 BC: deuen
 454 BN i BC: fort
 455 BN i BC: liures
 456 BN: sofiren; BC: sofferan
 457 BC: matex
 458 [no-l coneixen], BN: no-l coneguen; BC: volent
 coneguen
 459 BN: e amor jamés
 460 [ésser jamés], BC: jamés ésser
 461 BC: forçade
 462 BC: pus
 463 BN: conega
 464 BC: ne no
 465 [presumpció alguna], BC: neguna sospita
 466 BN: crega; BC: tregua
 467 BN: inpròvidament; BC: improvisament
 468 BN: e
 469 BN i BC: git
 470 BC: suspites
 471 BC: par

- 472 BN: horella
 473 BN i BC: a
 474 BC: malsmescladors
 475 BN: i; BC: y
 476 BC: partinàcia
 477 BC: reprengue-ls
 478 BN: e ne
 479 BC: encare-ls
 480 BN: poneixca; BC: ponescha
 481 BC: lexen
 482 BC: peraula
 483 [que lo], BC: que-l
 484 BC: qui
 485 BN: castiga
 486 BN: si; BC: ssi
 487 BN: jatsia; BC: jatçia
 488 BC: meynspresà
 489 BN: hun
 490 [gran e bona], BC: bona e gran
 491 BN: esdevench-li'n; BC: e esdevench-li'n
 492 BN: car com
 493 BC: pendra
 494 BC: medicina
 495 BN: hun
 496 BC: par
 497 BN: Felip; BC: Phalip
 498 BN i BC: Permenio
 499 BN: lo amonestava; BC: l'amonestaven
 500 BN: Felip; BC: Falip
 501 BC: dons
 502 BN i BC: Darí
 503 BN i BC: tro
 504 BN: entrant
 505 BC: hac
 506 BN: lo beuratge
 507 BN i BC: e ladonchs
 508 BN i BC: ulls
 509 BN: liurà-li; BC: li liurà
 510 BC: emperò
 511 BN: feiaiu; BC: feya
 512 BN i BC: assats
 513 BN i BC: li
 514 BN i BC: tost
 515 BC: pus
 516 BN: ocasió
 517 BC: falça
 518 BN: menyspreu; BC: meynspreu
 519 BC: perlants
 520 BN i BC: calament
 521 BC: e los
 522 BN: reprenga
 523 BN: ells; BC: e-ls
 524 BN: que hau; BC: que han
 525 BN i BC: ço
 526 BC: que-ll
 527 BN: l'
 528 BN i BC: Octovià
 529 BN: screví; BC: escrivia
 530 BN: no
 531 BN i BC: algú
 532 BN i BC: d'ell
 533 BN i BC: algú
 534 BC: aventatge
 535 BN: lo hom
 536 BC: puxa
 537 BN i BC: o
 538 BN: sovent; BC: soven
 539 BN: la asegen (*Paraula de lectura dubtosa en les fotocòpies utilitzades*); BC: l'assaia
 540 BN i BC: hom
 541 BC: paraule
 542 BC: teu rey
 543 BN: ampren (*Paraula de lectura dubtosa en les fotocòpies utilitzades*); BC: empren
 544 BC: e
 545 BN: exercesqua
 546 BC: pença
 547 BC: paciència
 548 BC: Pompey
 549 BN: solemne ; BC: sol-lempne
 550 BN: cavaller
 551 BN: Parthia; BC: Parcia
 552 BN i BC: Athenes
 553 BN i BC: teu rey
 554 BC: judiquen
 555 BN i BC: sos
 556 BN: sacrets
 557 BC: no-s
 558 BC: los secrets
 559 BC: velerós
 560 BN: proceix
 561 BN i BC: cascun
 562 BC: pocha
 563 BC: face
 564 BN: rey; BC: teu rey
 565 BN: voldria
 566 BN i BC: ladonchs
 567 [volrà ... amaguats], BN: voldrà res seu ésser amagat ne secret; BC: volrà res seu ésser amagat ho secret
 568 BC: enemich
 569 BC: amich
 570 BN: ni-n; BC: ne
 571 BC: més de
 572 BC: en son
 573 BN: que-ll
 574 BN: aytant; BC: aytal
 575 BN i BC: menar
 576 BC: Sipió
 577 BC: apres

- 578 BC: cartaginesos
 579 BC: les
 580 BC: host
 581 [de els], BN: dels; BC: del
 582 BN: magnimitat (*Paraula de lectura dubtosa en les fotocòpies utilitzades*); BC: magnimitat
 583 BN i BC: Domici
 584 BC: Pompey
 585 [feren-lo fugitiu], BN: ell avien fugitiu; BC: e la manera fugitive
 586 BC: meynspresà
 587 BN i BC: qui
 588 BN: sacrets
 589 BN i BC: e encara
 590 BC: que
 591 BN: huna
 592 BN i BC: vegada
 593 BN: hagués
 594 BC: trobades
 595 BC: escriptures
 596 BN: cremales
 597 BC: volch
 598 BN: que les; BC: que-s
 599 BC: ligissen
 600 BC: no-s
 601 BN i BC: rey
 602 BN: follament
 603 BC: o a
 604 BN: possat
 605 BN: sereníssimo; BC: serenísimo
 606 BC: e
 607 BN i BC: coratge
 608 BN i BC: humanes
 609 BC: puxa
 610 BN: pugar; BC: puyar
 611 BN i BC: algun
 612 BN: glaç; BC: glas
 613 BN: pahor; BC: plor
 614 BC: algun
 615 BN: ternals; BC: terranals
 616 BN: leiga; BC: letge
 617 BC: crueltat
 618 BN i BC: rey
 619 BC: infícita
 620 BN i BC: peccat
 621 BN: pigor; BC: piyor
 622 BN: a
 623 BC: maneras
 624 BC: sente
 625 BC: Sènecha
 626 BC: sa
 627 BN: tregèdia
 628 BC: regna
 629 BC: mayor
 630 BN: retà; BC: reté
 631 BN: sotsmessos; BC: sotmesos
 632 BN: a tot ço; BC: tot ço
 633 BN i BC: ordenara
 634 BN: sper
 635 BN i BC: axí
 636 BC: de Déu
 637 BN i BC: e
 638 BN: envega; BC: enveya
 639 BC: hage
 640 BC: no de
 641 BN i BC: rey
 642 BN i BC: rey
 643 BN i BC: de
 644 BN: tan; BC: ten
 645 BC: béns
 646 BN: ho
 647 BC: envega
 648 BN: entenga; BC: tengue
 649 BN i BC: teu rey
 650 BN: e al; BC: e que al
 651 BC: falçies
 652 BC: esdevé
 653 BN i BC: gasten
 654 BC: pocha
 655 BC: falçia
 656 BN i BC: E axí
 657 BN: desiga; BC: desige
 658 BN i BC: crega
 659 BN i BC: prenga
 660 BN: costum; BC: custum
 661 BN: tots temps
 662 BC: acustum
 663 BC: absurda
 664 BN i BC: pus
 665 BN i BC: rey
 666 BC: públicha
 667 BC: regna
 668 BC: falcies
 669 BC: vecil-lar
 670 BC: estable
 671 BC: d'
 672 BC: fondada
 673 BC: esperança
 674 BN: aquell
 675 BN: negú; BC: negun
 676 BC: mente
 677 BN: lagoter
 678 BC: haver
 679 BN: por; BC: pahor
 680 BC: ne
 681 BC: esperar
 682 BN: propis; BC: propis
 683 BC: legoteria
 684 BC: gart-se
 685 BC: encara

- 686 BN: loe; BC: lou
 687 BN: laor
 688 BC: ne
 689 BC: s'enfelonescha
 690 BN i BC: està
 691 BN i BC: rey
 692 BC: qui
 693 [sol ab l'esguart], BN: ab son sol sguart; BC:
 ab son sol esguart
 694 BC: espantar
 695 BN: repossat
 696 BC: venyar
 697 BN i BC: e
 698 BN i BC: pus
 699 BC: nobla
 700 BC: valença
 701 BN i BC: quart-se axí
 702 BN: masa; BC: maçe
 703 BN i BC: ocupacions
 704 BC: immortals
 705 BN: dels
 706 BN: regiments
 707 BC: no
 708 BC: tenpoch
 709 BN i BC: se
 710 BN: intrestir; BC: entristir
 711 BC: gorde
 712 BC: magnificència
 713 BC: nec
 714 BC: Deus
 715 BN: naxer; BC: nexer
 716 BC: mes
 717 BN: sotsmessos; BC: sostmesos
 718 BC: temprà
 719 BC: e
 720 BC: sia ab
 721 BC: ab madurea
 722 BC: e
 723 BN: asseguretat
 724 BC: ab ajustament
 725 BC: plers
 726 BC: leugeresa
 727 BN: autoritat
 728 BN: reprensió
 729 BC: conseyll
 730 BC: juy
 731 BN: l'anar
 732 BN: aja
 733 BC: esperons
 734 BN: e pereós; BC: fe
 735 BC: sia en remunerar ardent e peresós en punir
 736 BN: fñira
 737 BC: care
 738 BN: e a
 739 BC: merex
 740 BN: ab cara
 741 BC: trista care
 742 BN i BC: eximpli
 743 BC: sotmesos
 744 BC: naffres
 745 BC: propries
 746 BC: e
 747 BC: Livi
 748 BC: deo-lo
 749 BC: ponir
 750 BN i BC: talàs
 751 BN i BC: ses
 752 BN: meta's; BC: mete's
 753 BN i BC: que ell
 754 BN i BC: rey
 755 BN: philòsofs; BC: philòsoffs
 756 BC: qui
 757 [damnaren misericòrdia], BC: negaren
 misericòrdia e la dempnaren
 758 BN: magnimitat; BC: magnimitat
 759 [de los], BN i BC: dels
 760 BN: reys
 761 BC: o
 762 BN: umanitat
 763 BN: de hom; BC: de l'hom
 764 BC: ha
 765 BC: en
 766 BC: acustumada
 767 BN i BC: mas
 768 BN: més umanitat; BC: més humanitat
 769 BC: tal
 770 BC: sobrepuya
 771 BN: a ell
 772 BC: qui
 773 BN: lo
 774 BC: bella
 775 BN i BC: tots los
 776 BN i BC: rey
 777 BN: belea; BC: bellesa
 778 BN i BC: pus
 779 BN i BC: rey
 780 BN i BC: pus
 781 BN i BC: leix
 782 BN i BC: rey
 783 BC: luxuriós
 784 BN: servirs; BC: serveys
 785 BC: beneficis
 786 BC: muts
 787 BN i BC: e és
 788 BN i BC: és ver que als hòmens és
 789 BN i BC: hornament
 790 BN: de
 791 BN: belea; BC: bellesa
 792 [als prínceps ajuda], BN i BC: ajuda al rey
 793 BC: nervis

- 794 BC: com
 795 BC: peresa
 796 BN i BC: als
 797 BC: benifícis
 798 [e omplir], BC: complir de los qui perexen
 799 BC: pregonesa
 800 BN: parexen
 801 BC: com fers
 802 BN i BC: rey
 803 BC: coratgosa
 804 BN: hondrat
 805 BC: que
 806 BN: en ans; BC: avans
 807 BC: ffranch
 808 BC: liura
 809 BN i BC: que des
 810 BN i BC: rey
 811 BC: trebellosa
 812 BC: sol-licita
 813 BC: sia
 814 BC: públicha
 815 BN: e de allí; BC: e d'allí
 816 BN i BC: ha a
 817 BC: viura
 818 [exemple ésser als], BC: ésser eximpli a
 819 BC: eximpli
 820 BC: regexen
 821 [de les], BN: dels
 822 BN: costums; BC: custumes
 823 BC: regidós
 824 BN i BC: rey
 825 BC: si
 826 BN: ceptre honest; BC: ceptra
 827 [de aquell s'és], BN: d'aquell ix; BC: d'aquells
 hix
 828 [los seus], BN i BC: sos
 829 BN: sosmeses; BC: sotmesos
 830 BC: difícil
 831 BN i BC: semblant
 832 BC: stip
 833 BC: Erchules
 834 BN: naxen; BC: nexen
 835 BN: hun
 836 [hu tallat], BC: agualtat
 837 BN i BC: rey
 838 BC: agudesa
 839 BC: al
 840 BC: engiyn
 841 BN: hedat
 842 BN: reial; BC: reyal
 843 BC: estament
 844 BN: e tinga; BC: tengua
 845 BC: maguestat
 846 BC: meynspreu
 847 BN: prorpra
 848 [fent burla], BN: trahent-se scarn; BC: trahent-
 se escarn
 849 [que passen e fugen], BC: terrenals
 850 BN: maravelle; BC: marvell
 851 BN: reial; BC: reyal
 852 BC: exercici, segons ho són
 853 BC: cavals
 854 BN: areus; BC: arreus
 855 BN i BC: e
 856 BC: e
 857 BN: segueixca; BC: seguescha
 858 BC: regnat
 859 BN: ars
 860 BC: maneras
 861 BN: sotsmessos; BC: sotmesos
 862 BC: gastar
 863 BC: afflaquir
 864 BC: los
 865 BC: soperbiosos
 866 BN: fe
 867 [lo present], BN i BC: la present vida
 868 BN: taulell; BC: tallrill (*Al costat d'aquesta
 transcripció, l'editor Moliné i Brasés posà una
 molt significativa interrogació*)
 869 BN: peril
 870 BC: pler
 871 BC: ne a
 872 BN: ni; BC: no
 873 BC: vill
 874 BN: a altre; BC: per alle
 875 BN: al
 876 BN: cich; BC: petit
 877 BN: obrèn; BC: obrerà
 878 BN: e matèria e; BC: e matèria a
 879 BC: altre
 880 BN i BC: vegada
 881 BC: apendra
 882 BN: liga; BC: lige
 883 BC: hoge
 884 BN i BC: notables
 885 BC: axí
 886 BN: magnífich; BC: magnífich
 887 BN i BC: derrer
 888 BN: Cipió; BC: Sipió
 889 BN: affricà; BC: affrichà
 890 BN: destrohidor; BC: destrovidor
 891 BC: les
 892 BN: host; BC: hosts
 893 BC: sobra
 894 BN i BC: que en
 895 BN: fo; BC: fou
 896 BN: exempli; BC: eximpli
 897 BC: gitar
 898 BN i BC: diciplina
 899 BN: les

900 BN: host; BC: hosts
 901 BC: dalits
 902 BC: lutxúria
 903 BN i BC: rey
 904 BN i BC: gite
 905 [totes les sues], BN i BC: ses
 906 BN: istruments
 907 BC: lutxúria
 908 BC: corregescha
 909 BC: costums
 910 BN: leher
 911 BN: affollades; BC: affolades
 912 BC: esperança
 913 BC: mes ne
 914 BN: exemple seu; BC: eximpli seu
 915 BC: haie
 916 BN: d'altres haja altres
 917 BC: façe hom
 918 BC: d'
 919 BC: omens
 920 BC: virtuts
 921 BN: stats ans de ell; BC: estats ans d'ells
 922 BN: sants; BC : tants
 923 [ésser donats a ell], BC: a ell donats
 924 BC: endressadors
 925 BN: sovent; BC: soven
 926 BN i BC: és
 927 BN: que-lls; BC: que-ls
 928 BC: eximplis
 929 BN i BC: com
 930 BC: estátues
 931 BN: possades
 932 BN i BC: memòria
 933 BC: perler
 934 BC: agualar
 935 BN: bela
 936 [al qui s'estima], BN i BC: la que-s pren
 937 BC: no-m
 938 BN i BC: cal
 939 BN: querir
 940 BC: eximpli
 941 BN i BC: notable
 942 [que negú ... en viure virtuosament], BN: no antich mas fresch e de totes virtuts si ja jo non enguan per amor ha lo teu rey davant sos vulls ço és son oncle lo rey Rubert, divinal e il·lustre, la mort molt damnosa del qual declarà quant era sa vida profitosa al regne. Mire aquell e conforme si mateix segons la regla de aquell. Contemple si mateix en aquell molt noble spil aquell era savi, magnànim e suau e rey dels reys; axí com per edat lo segueix e per sanch, axí-seguesca* per costums e coratge; BC: no entich mas fresch e de totes virtuts si ja jo no m'enguan per amor ha lo teu rey davant sos ulls

ço és son oncle lo rey Rubert, divinal e il·lustra, la mort molt dampnosa del qual declarà quant era sa vida proffitosa al regne. Mir aquell e conform si mateix segons la regla d'aquell. Contemple si en quell noble spill aquell era savi, magnànim, suau e rey dels reys; axí com per edat lo segueix e per sanch, axí-l seguescha per costums e coratge.

Hem assenyalat amb un arterisc les paraules de lectura dubtosa en les fotocòpies utilitzades del manuscrit de la Biblioteca Nacional

943 BN i BC: vegades
 944 BN i BC: semblar
 945 BC: d'
 946 BC: engiyn
 947 BC: estat
 948 BC: proffitós
 949 BN: voler-los
 950 BN i BC: semblar
 951 BN: d'altres coses ja; BC: altres coses ja
 952 BN: los que-s; BC: lo qui
 953 BC: estudia
 954 [en fer bondats], BN i BC: semblar al bo
 955 BC: a la
 956 BN: atessa
 957 BN i BC: affers
 958 [egregi capità], BN i BC: noble baró
 959 BN: són
 960 BC: càrrechs
 961 BN i BC: de tos
 962 [no y és res], BN i BC: res no y és
 963 [ésser no], BC: no ésser
 964 [que per les .....qui-t serveixen], BN: qui és del tot cert de la amor e juhí de ton criat e duch e cors e guia de sos consells; BC: qui és del tot cert de la amor e juhí de ton criat e duch e cap e guia de sos consells
 965 BC: en
 966 BC: són
 967 BN i BC: pus
 968 BN: agradable; BC: agradables
 969 BN: Chil-les; BC: Achil-les
 970 BN: Palimus; BC: Palamnis
 971 BN: Henea
 972 BN: Philoteçes; BC: Philotes
 973 BN: Ércules; BC: Erchules
 974 BN: Lilidi; BC: Leli
 975 BC: Sipió
 976 BN: Affricà; BC: Affrichà
 977 BN i BC: rey
 978 BC: e donchs
 979 [dóna ... principiat], BN: acaba ço que has començat; BC: acaba ço que as començat
 980 BN i BC: e la
 981 BC: port

- 982 BN i BC: l'
 983 BC: de bé
 984 BC: e les
 985 BC: espècies
 986 BC: luyn
 987 BN i BC: l'
 988 BN: ençens; BC: ençeng
 989 BN i BC: dels
 990 BC: qui(l)
 991 BC: sabe
 992 BN i BC: Sidònia
 993 BN: peisquen; BC: pesquen
 994 BN i BC: ha
 995 BN: Oççeana; BC: de Otsena
 996 BC: difficultat
 997 [coses grans], BC: grans coses
 998 BC: veritat
 999 BN i BC: totes les
 1000 BC: leugerament
 1001 BC: resplendent
 1002 BC: estudi
 1003 BN: hi-s
 1004 BN i BC: sosté
 1005 BC: està
 1006 BC: difficultats
 1007 BC: sol-licitats
 1008 BC: està
 1009 BC: soffir
 1010 BC: affayn
 1011 BN: e en
 1012 BC: les
 1013 BC: virtuts
 1014 BN: ciny; BC: ensin
 1015 [principis gloriosos], BN: gloriosos
     començaments; BC: gloriosos comensaments
 1016 BN i BC: cuydaràs
 1017 BN: ladonchs; BC: lavores
 1018 BC: comensaràs
 1019 BC: exercite'l
 1020 BN i BC: rey
 1021 BN: exercitat; BC: exercite
 1022 BC: dasà
 1023 BC: boneventuradament
 1024 BN i BC: affers
 1025 BC: dels
 1026 BN i BC: pus
 1027 BC: leugerament
 1028 [volarà e millor], BC: millor vol-lerà
 1029 BC: aternals
 1030 BN: oppenió; BC: opinió
 1031 BC: destijeró (*Al costat de la dolenta
     transcripció d'aquesta paraula, l'editor Moliné
     i Brasés posà un eloqüent «sic»*)
 1032 [de la tua senyoria], BN i BC: del regne
 1033 BN: vostra feta en Avinyó a XX de febrer; BC:
     nostra Feta, etc.